

умовах боротьби з організованою злочинністю / С. Денисюк - Вісн. Акад. правових наук України. - 1999. - № 1. - С. 224-227.

7. Герасименко А. Ю. Подготовка к обыску: прогнозирование и тактический риск / А. Ю. Герасименко - Проблемы соц. законности. - 1991. - Вып. 26. - С. 115-120.

8. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики: учеб. пособие / Р. С. Белкин. - Волгоград: ВСШ МВД РФ, 1993. - 200 с.

9. Вехов В. Б. Компьютерные преступления: способы

совершения и раскрытия / Под. ред. акад. Б. П. Смагоринского. - М.: Право и закон, 1996. - 182 с.

Сандрачук А. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
ОДУВС
Надійшла до редакції: 07.05.2015

УДК 343.98.06

ОСНОВНІ СТАДІЇ ТА ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

У статті автор аналізує наукові праці вчених, які торкаються питання стадій і функцій криміналістичного прогнозування. На їх основі визначено власний перелік етапів, які містять визначені стадії криміналістичного прогнозування, а також сформовано основні функції криміналістичного прогнозування, які є допоміжним елементом у слідчій (розшуковій) діяльності.

Ключові слова: криміналістичне прогнозування, слідчий, стадії, функції.

В статье автор анализирует научные работы ученых, которые затрагивают вопросы стадий и функций криминалистического прогнозирования. На их основе определены собственный перечень этапов, которые содержат определенные стадии криминалистического прогнозирования, а также сформированы основные функции криминалистического прогнозирования, которые являются вспомогательным элементом в следственной (розыскной) деятельности.

Ключевые слова: криминалистическое прогнозирование, следователь, стадии, функции.

The article analyzes the scientific work of scientists who question affecting stages and functions forensic forecasting. On this basis, a list of your own steps that include step by forensic forecasting, and formed the basic functions of forensic forecasting, which is a subsidiary element in investigative (detective) activity.

Keywords: forensic prediction, the investigator, the stage function.

Процес розслідування злочинів слідчим являє собою розробку певних прогнозних варіантів, які складаються з певних послідовних етапів - стадій. Тому позитивний результат розслідування залежить від того, наскільки прогнозування буде точним і своєчасним, а також наскільки буде відповідати завданням, які стоять перед слідчим.

Для того, щоб ефективність прогнозування була максимально високою, слідчому слід дотримуватися всіх стадій прогнозування. Враховуючи важливість зазначеного, як для теорії так і для практики, логічною є численна кількість наукових праць з приводу чіткого визначення стадій і функцій криміналістичного прогнозування.

Так, цією проблематикою займалися О. М. Цільмак [1], І. В. Бестужев-Лада [2], В. П. Горбатенко [3], М. В. Савельєва та А. Б. Смушкін [4], В. А. Журавель [5] та ін. Але зазначимо, що незважаючи на велику кількість напрацювань, питання з приводу стадій і функцій кримі-

налістичного прогнозування залишається дискусійним.

Підтверджує це, наприклад, І. В. Бестужев-Лада, який називає в різних джерелах від 7 до 12 стадій соціального прогнозування. Серед основних він виділяє передпрогнозу орієнтацію, побудову базової (вихідної) моделі об'єкта прогнозування, формування системи показників прогнозного фону, експлораторну розробку, нормативну розробку, верифікацію одержаних прогнозних даних і генерацію рекомендацій по оптимізації цільових, програмних, планових, проектних та інших рішень у сфері управління [2].

У сфері політики В. П. Горбатенко процес здійснення прогнозів розділяє на 10 етапів, а саме: 1) розробка програми дослідження; 2) побудова вихідної (базової) моделі прогнозованого об'єкта; 3) збір контексту прогнозування; 4) побудова передмодельних сценаріїв; 5) створення серії гіпотетичних пошукових моделей; 6) побудова серії гіпотетичних нормативних моделей; 7) оцінка достовірності, точності й обґрунтованості прогнозу; 8) вироблення рекомендацій для рішень у сфері управління; 9) експертиза підготовленого прогнозу й рекомендацій та їх доробка з урахуванням обговорення, здача їх замовнику; 10) співставлення матеріалів розробленого прогнозу з новими даними прогнозного контексту й започаткування нового циклу досліджень [3].

Так, алгоритм криміналістичного прогнозування, що складається з етапів і операцій з урахуванням типового алгоритму прогнозування містить:

1-й етап: передпрогнозна орієнтація:

1.1. Збір і аналіз вихідної інформації про слідчу ситуацію та учасників майбутнього слідчої дії.

1.2. Визначення предмета прогнозування: епізоду зустрічі з учасником слідчої дії, кульмінації спілкування, процесів розвитку дії й т. д.

1.3. Конструювання робочих версій поведінки учасника майбутнього слідчої дії.

2-й етап: побудова вихідної і гіпотетичної моделей прогнозованого об'єкта (явища):

2.1. Побудова вихідної моделі поведінки учасника майбутнього слідчої дії, визначення варіантів його поведінки.

2.2. Збір даних прогнозного фону, тобто використання результатів багатofакторного аналізу кожного з вихідних компонентів слідчої дії з позицій їх впливу на розвиток прогнозованої ситуації.

2.3. Побудова гіпотетичної моделі прогнозованого явища, наприклад, поведінки певної особи з конкретизацією мінімального, максимального і найімовірнішого варіантів поведінки з урахуванням системи його захисту, протидії та інших факторів.

© І. О. Теслюк, 2015

3-й етап: оцінка прогнозу і введення його в процес підготовки слідчої дії:

3.1. Оцінка прогнозу поведінки учасника майбутнього слідчої (розшукової) дії методами рефлексивного аналізу, інтерпретації приховуваної інформації, моделювання та іншими методами.

3.2. Оцінка прогнозу з урахуванням типових помилок. Ситуація аналізується з позицій імовірності помилок на різних етапах, прийомах, мікро- і макродії слідчого.

3.3. Введення результатів прогнозування в процеси підготовки слідчої дії, коректування процесів підготовки і проведення слідчої дії [6, 7, 8].

М.В. Савельєва та А.Б. Смушкін [4] вважають, що криміналістичне прогнозування складається із трьох етапів.

Перший етап - прогнозна ретроспекція - етап прогнозування, на якому досліджується історія розвитку об'єкта прогнозування й прогнозного фону, з метою отримання їх систематизованого опису. Прогнозний фон - це сукупність зовнішніх щодо об'єкта прогнозування умов (факторів), істотних для вирішення задач прогнозу. Другий етап отримав назву прогнозного діагнозу. На цьому етапі досліджується опис об'єкта прогнозування й прогнозного фону з метою виявлення тенденцій їх розвитку; аналізується інформація про об'єкт з метою визначення закономірностей, що лежать в основі розвитку об'єкта або супроводжуючих його. Достовірність і точність інформації, що аналізується на цьому етапі мають визначальне значення. Третій етап - проспекція, що полягає в розробці за результатами діагнозу прогнозів об'єкта і прогнозного фону. На цьому етапі в необхідних випадках виробляються верифікація (оцінка з точки зору точності результатів прогнозу) та синтез прогнозів.

В. Лисичкін разом із В. Александровим веде мову про три періоди прогнозування (ретроспекція, діагноз, прогноз), кожен з яких, у свою чергу, складається із трьох стадій (визначення об'єкта прогнозу, вибір методів прогнозу, процес створення прогнозу) [9].

В.А. Журавель притримується поділу на три стадії криміналістичного прогнозування (передпрогнозу, власне прогностичну та реалізаційну) і п'ять процедур (передпрогнозу орієнтації, діагнозу, проспекції, верифікації, вироблення рекомендацій на підставі прогнозних даних) [5].

О.М. Цільмак [10] виділяє такі етапи криміналістичного прогнозування імовірного майбутнього в слідчій (розшуковій) діяльності:

1. Орієнтуючий - визначаються об'єкт і предмет дослідження, проблеми, цілі, завдання, час проведення, структура та організація дослідження.

2. Конструктивно-пошуковий:

2.1. Аналітичний - збір і аналіз ретроспективної кількісної та якісної інформації про об'єкт прогнозування, його динаміку розвитку, внутрішні і зовнішні умови; прогностичний фон тощо. Кількісна інформація (досить надійна) необхідна для розрахунків за екстраполяцією динаміки зміни прогнозованих параметрів, за визначенням найбільш імовірних тенденцій їх зміни.

2.2. Моделювання, тобто висунення робочих гіпотез і розробка прогнозних варіантів, які один одному не суперечать. Розробка прогнозної альтернативи, коли один із прогнозів становить групу можливих взаємовиключних прогнозів.

2.3. Верифікації прогнозу - оцінювання достовірності й точності прогнозу. Установлення ступеня достовірності та уточнення прогностичних моделей, зіставлення про-

гностичних моделей, визначення найбільш раціональних з них.

2.4. Коригування прогнозу - уточнення прогнозу на підставі результатів його верифікації й додаткових матеріалів досліджень.

3. Організаційний - кадрові, матеріально-технічні, фінансові ресурси, які необхідні для реалізації кожного з можливих варіантів прогностичних моделей; комплекс організаційно-технічних заходів, які забезпечують отримання певних результатів.

4. Операційний - відбувається реалізація мети прогнозу шляхом об'єднання конкретних моделей прогнозу на основі принципів криміналістичного прогнозування.

5. Оцінки - за результатами реалізації прогностичних моделей визначаються й аналізуються помилки та прогалини.

Отже, можна стверджувати, що поділ криміналістичного прогнозування на етапи є умовним, оскільки послідовність стадій у будь-якому разі залишається. Але, на нашу думку, варто виділити головні етапи криміналістичного прогнозування. Виходячи зі сказаного, ми виділили такі основні стадії (етапи) криміналістичного прогнозування:

1) передпрогнозна орієнтація, що полягає в зборі та системному аналізі отриманої інформації, визначенні об'єкта прогнозування, цілі, мети та завдань [9; 10];

2) перспективне і нормативне прогнозування - збір, аналіз інформації та подальше моделювання варіантів, з урахуванням динаміки;

3) стадія верифікації - оцінка достовірності отриманого прогнозу [10];

4) коригування прогнозу - уточнення прогнозних даних, у разі їх відхилення та усунення помилок [10];

5) стадія організації - використання матеріально-технічної бази для забезпечення результату [10];

6) стадія оцінки - аналіз результатів прогнозування та введення їх у дію [6; 7; 8; 10].

На нашу думку, криміналістичне прогнозування, будучи певною формою вираження знань, виконує ряд функцій, які варто проаналізувати. Оскільки, безумовно, кожна стадія криміналістичного прогнозування характеризується певними функціями.

С.А. Шейфер [11] зазначив, що слідча дія в кримінальному судочинстві виконує активну пізнавальну функцію, забезпечуючи перетворення доказів-слідів у докази в процесуальному розумінні. Однак не тільки слідча, але й інша процесуальна дія може бути спрямована на одержання доказів.

Так, А.Н. Литвинов, Р.Л. Степанюк [12] стверджують, що весь функціональний комплекс науково-прикладного криміналістичного прогнозування умовно розділяється на декілька функціональних груп (блоків), серед яких виділяються такі: інформаційний, методологічний, функціональний, організаційний і структурно-конструктивний блок функцій.

У свою чергу, функціональний блок складають такі функції: випереджальна, яка характеризує націленість діяльності з розробки криміналістичних прогнозів та оцінку майбутнього стану певної системи, його негативних тенденцій і реакцій з тим, щоб своєчасно впливати на них відповідними організаційно-тактичними засобами, прийомами й методами; регулятивна функція, що характеризує внутрішні властивості та можливість системи криміналістичного прогнозування до саморегуляції

відносин, які її складають, а також відповідним чином сприймати впливи навколишнього середовища з тим, щоб адекватно на них відреагувати; аналітична функція являє собою комплексне функціональне утворення, яке відповідає за змістовну сторону процесів виконання покладених на систему специфічних завдань, пов'язаних з розробкою криміналістичних прогнозів.

М.В. Зінченко та І.А. Філіппович [13] акцентують увагу на дослідницькій, програмній та організаційній функції криміналістичного прогнозування.

У свою чергу, досить широко у своїй праці розкриває функції криміналістичного прогнозування Л.Г. Горшенін [14], а саме:

практична функція, сутність якої полягає в тому, що саме криміналістичне прогнозування, будучи теорією і не застосовуючись на практиці, не мала б сенсу. Так, виникаючи й формуючись у процесі прогностичної діяльності правоохоронних органів, вона є її результатом;

методологічна функція, що полягає в розвитку та вдосконаленні знань, поповнюючи методами прогнозування різні криміналістично важливі об'єкти. Закономірності, що відображаються теорією, та методи, за допомогою яких вони розкриваються, є невід'ємними складовими;

передбачувальна функція, яка реалізується через сутність самої теорії криміналістичного прогнозування. Характеризуючи наукову зрілість теорії, зазначена функція дає можливість заглянути в майбутнє та намітити напрями наукового пошуку. Більше того, ця функція є настільки важливою, що здійснюється у всіх сферах криміналістики. Вона є важливою й при боротьбі зі злочинністю, оскільки дає можливість розробити нові методи й засоби запобігання злочинності, як із новими злочинами, так із злочинами, що вчинялися раніше;

ретроспективна функція пов'язана з криміналістичними фактами минулого, що слугує інформаційною базою для розробки криміналістичних прогнозів. Ця функція може стати засобом проникнення в латентну злочинність та надати допомогу в розкритті й розслідуванні злочинів, які з тих чи інших причин були нерозкриті. Оскільки змодельовані кримінальна діяльність злочинця та дії правоохоронних органів нерозривно пов'язані з минулим;

пояснювальна функція, що здійснюється за допомогою законодавства та категоріально-понятійного апарату. Ця функція реалізується шляхом розгляду сутності предмету, його змісту й структури, об'єктів прогнозування, закономірностей процесу розробки прогнозів, місця та ролі в криміналістиці як у науці, так і на практиці щодо розкриття та розслідування злочинів;

синтезуюча функція - сприяє виявленню закономірних зв'язків між частинами й елементами теоретичної системи, що дозволяє виявити нові зв'язки, визначивши систематизацію теоретичних знань, усуваючи роздробленість.

Так, проаналізувавши думки вчених, ми дійшли висновку, що основними функціями криміналістичного прогнозування можна вважати:

ретроспективну функцію [14], за допомогою якої слідчий розробляє криміналістичні прогнози на основі отриманої інформації про минуле;

дослідницьку функцію [10; 13], яка реалізується слідчим через опрацювання явищ і процесів, що підпадають під прогноз;

передбачувальну функцію [13], що дозволяє слідчому зазірнути в майбутнє та спланувати подальші дії;

практичну функцію [13], яка має суттєве значення, оскільки є результатом напрацьованої вченими теорії.

Отже, підводячи підсумки, зазначимо наступне:

дослідження стадій криміналістичного прогнозування має теоретичне та практичне значення, оскільки визначення точних етапів прогнозування дасть змогу на практиці реалізувати поставлені задачі й досягти поставленої мети;

аналіз та осмислення функцій криміналістичного прогнозування є важливим при слідчій (розшуковій) діяльності, оскільки є стрижневим елементом при розробці прогнозів.

Література

1. Цільмак О.М. Прогнозування поведінки людини - завдання психодіагностики. [Текст] / О.М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. - 2007. - № 1. - С. 255 - 257.
2. Бестужев-Лада И.В. Прогностное обоснование социальных нововведений. / За ред. И.В. Бестужев-Лада. - М.: Наука, 1993. - 240 с.
3. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. / За ред. В.П. Горбатенко. - К.: Генеза, 2006. - 400 с.
4. Савельева М.В., Смушкин А.Б. Криминалистика. Учеб. / За ред. М. В. Савельева, А. Б. Смушкина. - М.: Дашков и К., 2009. - 608 с.
5. Журавель В.А. Проблемы теории та методологии криміналістичного прогнозування. / За ред. В.А. Журавель. - Х.: Право, 1999. - 304 с.
6. Зорин Г.А. Проблемы применения специальных логико-психологических методов при подготовке и проведении следственных действий. Автореферат. Дис. док. юрид. наук. - М., 1991.
7. Рабочая книга по прогнозированию / Отв. ред. И.В. Бестужев-Лада. - М.: Мысль, 1982.
8. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / За ред. акад. НАН України В.Я. Тація. - Х.: Право, 2001.
9. Александров В., Лисичкин В. Модель процесса прогнозирования. // Теория и практика прогнозирования развития науки и техники в странах-членах СЭВ. - М.: Экономика, 1971. - С. 112-121.
10. Цільмак О.М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування. [Текст] / О. М. Цільмак // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Юридичні науки. - Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2013. - № 4. - С. 178-184.
11. Шейфер С.А. Взаимосвязь объекта, цели и методов познания в следственном действии // Актуальные проблемы укрепления социалистической законности и правопорядка: Межвуз. сб. - Куйбышев: Изд-во Куйбышев. ун-та, 1982. - С. 100-111.
12. Литвинов А.Н., Степанюк Р.Л. Прогнозирование и планирование в криминалистике / Под общ. ред. канд. юрид. наук доц. В.И. Гаенко. - М.: «Юркнига», 2004. - 160 с.
13. Зінченко М. В., Филиппович И. А., Криминалистическое прогнозирование как частная криминалистическая теория: Электронные данные. - Режим доступа: <http://znat.ru/page,1,113-zinchenko.html> - Название с экрана.
14. Горшенін Л. Г. Основы теории криминалистического прогнозирования - М.: Акад. МВД РФ, 1993. - 123 с.

Теслюк І.О.,

здобувач кафедри психології та педагогіки

ОДУВС

Надійшла до редакції: 06.05.2015